

ป่าชุมชนดงสามขา: มูลค่าและคุณค่าทางเศรษฐกิจบ้านน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
Dong Sam Kha Community Forest: Economic Values of Nam Kam Village,
Tha Li District, Loei Province

นิกร น้อยพรม^{1*} อนุชา วิลัยแก้ว² ทศนา กุลัตถ์นาม³
Nikorn Noiprom^{1*} Anucha Wilaikaew² Tusana Kulutnam³

Corresponding author's E-mail: jose_097134124@hotmail.com

(Received: May 12, 2019; Revised: October 24, 2019; Accepted: December 17, 2019)

บทคัดย่อ

บทความนี้จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอมุมมองในประเด็นดังนี้ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับป่าชุมชน ป่าชุมชน หมายถึง ที่ดิน และ/หรือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการหรือได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติและแผนงานที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย การจัดการ หรือดำเนินการดังกล่าวก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ป่าชุมชนดงสามขามูลค่าและคุณค่า ป่าดงสามขาเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาวบ้านน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย โดยชาวบ้านน้ำแคมใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงสามขาในการเป็นแหล่งหารายได้เสริม แหล่งอาหาร ยารักษาโรค การใช้ไม้เพื่อประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้และซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ทั้งนี้หากพิจารณาความสำคัญของป่าชุมชนดงสามขาที่มีต่อเศรษฐกิจของชาวบ้านน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย โดยใช้ตัวเลขรายได้ที่เกิดจากการประเมินมูลค่าป่าชุมชนดงสามขา จะพบว่า ป่าชุมชนดงสามขามีมูลค่าการใช้ประโยชน์ทางตรง (มูลค่าที่ได้จากการขายของป่า) คิดเป็น 7,782,817.92 บาท ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านน้ำแคมคิดเป็นมูลค่าสูงโดยเฉลี่ยถึง 17,836.71 บาท/ครัวเรือนปี หรือคิดเป็นร้อยละ 8.43 ของรายได้โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน โดยเหนือไม้คือพืชเศรษฐกิจหลักที่ได้จากป่าซึ่งสามารถสร้างรายได้สูงถึง 16,599.51 บาท/ครัวเรือนปี ในส่วนของมูลค่าการประเมินการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในทางอ้อม (การใช้น้ำเพื่อการผลิตสินค้าเกษตรอื่นๆ) ป่าดงสามขาสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่บ้านน้ำแคมโดยการใช้เข้าไปใช้ในการผลิตสินค้าเกษตร เช่น ข้าว ยางพารา และมันสำปะหลัง คิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 538,290.09 บาท ซึ่งจากตัวเลขดังกล่าวนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของชาวบ้านน้ำแคม และเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์และหวงแหนป่าชุมชนแห่งนี้เพื่อการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน การเพิ่มมูลค่าป่าชุมชนดงสามขา จากความอุดมสมบูรณ์และความแตกต่างของผืนป่าชุมชนดงสามขาสามารถที่จะพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้เพิ่มเติมให้แก่ชุมชนได้ ทั้งนี้เนื่องจากป่าชุมชนดงสามขามีความโดดเด่นในเชิงนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนั้นแล้วจังหวัดเลยเป็นหนึ่งในจังหวัดที่อยู่ในโครงการ "12 เมือง ต้องห้าม.....พลาด" ซึ่งเป็นกิจกรรมของรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนเพื่อใช้ในการกระตุ้นการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นโอกาสที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาป่าดงสามขาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ในอนาคต

คำสำคัญ: ป่าชุมชน ป่าชุมชนดงสามขา มูลค่าและคุณค่า

¹⁻³ อาจารย์ประจำ สาขาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹⁻³ Lecturers, Economics Program, Faculty of Management Science, Loei Rajabhat University

Abstract

The objective of this article is to represent the following perspectives: introductory to community forest, values of Dong Sam Kha community forest, value adding in Dong Sam Kha community forest. First of all, community forest is defined as land and/or forestry in which community is legally given roles to work with officials in forest management under government supports. The regulations, plans and procedures used for management can be related to beliefs and cultures of that community and will enhance forest conservation and sustainability in the community. Secondly, Dong Sam Kha forest is an important resource for villagers in Nam Kam district, Loei province. It creates careers for villagers, food sources, and medicines. The wood is utilized as a crafting material, household tools, equipment and house repairing. Moreover, after evaluating the revenue gained from Dong Sam Kha community forest, it was found that 7,782,817.92 baht was obtained from direct benefits through selling forest resources. This indicated that in average, 17,836.71 baht was distributed to each household per year, which equals to 8.43 percent of average income per household. Bamboos are the major cash crops that provide 16,599.51 baht of earnings to each household per year. Furthermore, the indirect benefit of the community forest is providing water for agriculture and growing crops such as rice, Pará rubber trees and cassava. The total value from this benefit in the previous year was 538,290.09 baht. This resulted in prides to Nam Kam villagers and motivation to conserve and value the forest for sustainable uses. Lastly, due to the ecological dominant and biological diversities of the Dong Sam Kha community forest, tourism can be promoted which can increase incomes for people in the community. Additionally, Loei province is one of the provinces in the project “12 Mueang Haarm...Plad” (12 cities you must not miss)” which is an activity supported by the government to stimulate tourism growth. This will bring opportunity to develop Dong Sam Kha community forest as a tourist attraction in the future.

Keywords: community forest, Dong Sam Kha community forest, value

ความนำ

โดยทั่วไปแล้วสังคมชนบทของไทยชาวบ้านมักจะใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าทางด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ฯลฯ นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำที่มีต้นธารจากป่าเพื่อการเกษตร อาศัยผลผลิตจากป่าเป็นรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดของชุมชนจึงมีมาเนิ่นนานและไม่สามารถแยกจากกันได้ (สมหญิง สุนทรวงษ์, 2557) นอกจากนั้นแล้ว

ป่าสามารถสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้เนื่องจากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชุมชนสามารถพึ่งพาป่าชุมชนในด้านการเป็นแหล่งรายได้ แหล่งอาหาร ยารักษาโรค (สมุนไพรร) โดยหลักฐานที่แสดงถึงการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนจากป่านั้น สามารถพิจารณาได้จากมูลค่าการใช้ประโยชน์ทางตรง และทางอ้อม (มูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของป่าชุมชน)

เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี (2549) ทำการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของป่าชุมชนเขาหัวช้างพบว่า ป่าชุมชนเขาหัวช้างสามารถให้มูลค่าทาง

เศรษฐกิจศาสตร์ทั้งหมด 139,286,548 บาท/ปี (ธัญญาภรณ์ บุญเสริม, 2550) ทำการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจศาสตร์จากการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชนบ้านสามขา จังหวัดลำปาง พบว่าประชากรในหมู่บ้านสามขาได้ใช้ประโยชน์ทางตรงจากป่าชุมชนสามขาคิดเป็นมูลค่า 1,150,865 บาท/ปี และใช้ประโยชน์ทางอ้อมคิดเป็นมูลค่า 27,402 บาท/ปี การศึกษาของ (ราชัย สุทธิวรรณ์, 2544) ซึ่งได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก พบว่าครอบครัวที่เป็นสมาชิกป่าชุมชนจะมีรายได้มากกว่าครอบครัวที่ไม่เป็นสมาชิกของป่าชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ

บทความนี้เป็น การนำเสนอความรู้เบื้องต้นบางส่วน ซึ่งผู้เขียนได้เรียบเรียงและกลั่นกรองจากเอกสารและงานวิจัยที่ได้ทำขึ้น โดยมุ่งเน้นอธิบายข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับป่าชุมชน และป่าชุมชนดงสามขา รวมไปถึงมูลค่าและคุณค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดจากป่าชุมชนดงสามขาซึ่งมีต่อชาวบ้านน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย นอกจากนั้นแล้วได้นำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากป่าดงสามขาเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนบ้านน้ำแคมและจังหวัดเลยในอนาคต

ป่าชุมชน

จากคำนิยามของคำว่า "ป่า" ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 มาตรา 4(1) ให้ความหมายว่า "ป่า" หมายความว่า ที่ดิน ที่ยังมีต้นไม้บุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ให้ความหมายในมาตรา 4 ว่า "ป่า" หมายความว่า ที่ดิน รวมตลอดถึงภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล ที่ยังมีต้นไม้บุคคลได้มาตามกฎหมาย (มูลนิธิอนุรักษ์ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด, 2560)

ส่วนคำว่า "ชุมชน" ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หน้า 368 ให้ความหมาย ดังนี้ ชุมชน หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์

ร่วมกัน" เมื่อนำมารวมกันเป็น "ป่าชุมชน" และพิจารณาประกอบกับกิจกรรมทางวิชาการ จึงให้ความหมายของป่าชุมชนที่แท้จริง (Official community forest) ดังนี้ "ป่าชุมชน" หมายถึง ที่ดิน และ/หรือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการหรือได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติและแผนงานที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วยการจัดการ หรือดำเนินการดังกล่าว ก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (กรมป่าไม้, 2560)

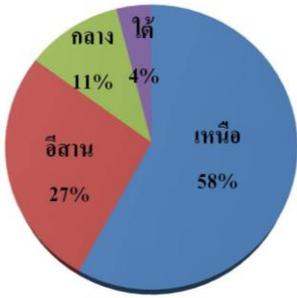
ในปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดการนิเวศป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนมากกว่า 10,000 ป่าชุมชน ซึ่งรวมทั้งที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้และอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้ รวมทั้งสิ้น 9,986 หมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 4,860,518 ไร่ (กรมป่าไม้, 2560) ดังรายละเอียดตามตารางที่ 1 โดยคิดเป็น 0.21% ของพื้นที่ประเทศ (320.6 ล้านไร่) แบ่งเป็นภาคกลาง 531,582 ไร่ 3 งาน 14 ตารางวา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) 1,315,925 ไร่ 1 งาน 63 ตารางวา ภาคใต้ 188,960 ไร่ 3 งาน 40 ตารางวา และภาคเหนือ 2,824,049 ไร่ 2 งาน 78 ตารางวา ดังภาพที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลป่าชุมชนในประเทศไทย

ภาค	จำนวนหมู่บ้าน	รวมเนื้อที่		
		ไร่	งาน	ตารางวา
เหนือ	1,262	2,824,049	2	78
อีสาน	4,732	1,315,925	1	63
กลาง	1,169	531,582	3	14
ใต้	796	188,960	3	40
รวม	9,986	4,860,518	2	95

ที่มา: กรมป่าไม้, 2560

หมายเหตุ: ข้อมูล ณ วันที่ 31 ม.ค. 2560

ภาพที่ 1 สัดส่วนเนื้อที่ป่าชุมชนเปรียบเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ในแต่ละภาคของประเทศไทย

ป่าชุมชนในประเทศไทยมีกระจายทั่วทุกภาคในรูปแบบการจัดการที่แตกต่างหลากหลายไปตามสภาพภูมินิเวศน์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สังคม (กรมป่าไม้, 2560)

ป่าชุมชนภาคเหนือ เนื่องจากสภาพพื้นที่ภาคเหนือเป็นที่สูง มีการสงวนรักษาพื้นที่ป่า เพื่อเป็นต้นน้ำ เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และประกอบพิธีกรรม การดูแลรักษาป่าชุมชนทาโดยการจำแนกป่าออกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ เช่น เป็นป่าขุนน้ำ ป่าความเชื่อ ป่าใช้สอย และชุมชนผู้รักษาป่าก็มีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์

ป่าชุมชนภาคอีสาน พื้นที่อีสานมีลักษณะเป็นที่ราบสูง พื้นดินเป็นโคก ดอน ชุมชนต่างๆ รักษาป่าไว้ตามหัวไร่ปลายนา เพื่อเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และเป็นป่าที่ใช้ประโยชน์เชิงวัฒนธรรม นอกจากป่าบกก็ยังมีป่าบุง ป่าทาม ซึ่งเป็นป่าในพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่งที่มีชุมชนดูแลรักษาอยู่

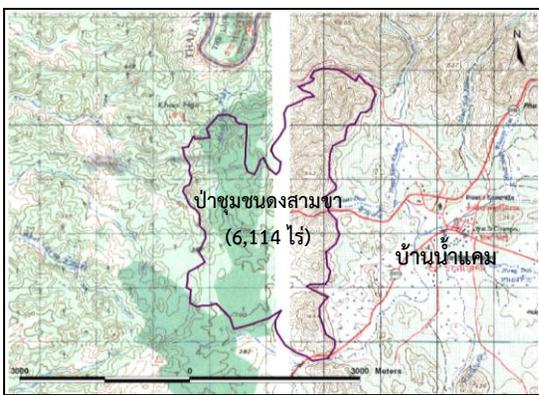
ป่าชุมชนภาคกลาง รวมภาคตะวันตก และ ตะวันออก พื้นที่ป่าทางตะวันตกเป็นป่าผืนใหญ่ยาวติดต่อมาจากภาคเหนือไปจนถึงภาคใต้ ส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัยของกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ซึ่งมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในการรักษาป่ามาแต่เดิม ป่าชุมชนของชาวกะเหรี่ยงส่วนมาก ไม่ได้แบ่งแยกตามหมู่บ้าน แต่เป็นการใช้และดูแลป่าร่วมกันทั้งผืน เช่น กะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร ขณะที่ในภาคกลางซึ่งเป็นชุมชนไทยพื้นราบก็มี

ป่าชุมชนกระจายกระจายอยู่ในจังหวัดอุทัยธานี นครสวรรค์ สุพรรณบุรี ชัยนาท ในส่วนภาคตะวันออก ก็มีพื้นที่ป่าชุมชนบ้างเป็นหย่อมๆ เช่น ในเขตฉะเชิงเทรา ชลบุรี และป่าชายเลนในจังหวัดจันทบุรี และตราด

ป่าชุมชนภาคใต้ มีทั้งป่าชุมชนในเขตต้นน้ำบนยอดเขา ไปถึงป่าพรุชุมชน ป่าชายเลนชุมชน นอกจากนี้ในระดับครอบครัวก็มีการดูแลป่าผสมกับการทำสวน เช่น สวนสมรม สวนยางดั้งเดิมผสมป่า และการทำเกษตรสีขั้นป่าชุมชน คือ รูปแบบการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ จากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสม (มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร, 2560) บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม-วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน

ป่าชุมชนดงสามขา บ้านน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย เป็นป่าชุมชนที่มีลักษณะเป็นที่ราบสูง พื้นดินเป็นโคก ดอน ซึ่งชุมชนต่างๆ รักษาป่าไว้ตามหัวไร่ปลายนา เพื่อเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และเป็นป่าที่ใช้ประโยชน์เชิงวัฒนธรรม โดยเริ่มมีการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 หรือประมาณ 48 ปีมาแล้ว โดยเริ่มจากชาวบ้านน้ำแคม (บ้านน้ำแคมหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 3 ในปัจจุบัน) ได้ร่วมกันบริจาคพื้นที่ปลูกข้าวโพดเพื่อใช้เป็นพื้นที่ป่าชุมชนเนื่องจากในขณะนั้นชาวบ้านประสบปัญหาราคาข้าวโพดตกต่ำ ทำให้มีพื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่ สำหรับเป็นพื้นที่ป่าชุมชนไว้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน และในช่วงแรกนั้นมีการใช้พื้นที่ป่าชุมชนในการปลูกสัตว์เป็นหลัก (ใช้เป็นพื้นที่สำหรับการเลี้ยงโค กระบือ) จนกระทั่งมาถึง

ปัจจุบันป่าชุมชนดงสามขาที่มีพื้นที่เพิ่มขึ้นเป็น 6,114 ไร่ (แสดงดังแผนภาพที่ 2) และได้เพิ่มบทบาทสำคัญต่อชาวชุมชนน้ำแควเป็นอย่างมาก (คนส่วนใหญ่ที่มาใช้ประโยชน์คือชาวบ้านน้ำแควหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 3) เนื่องจากเป็นแหล่งอาหารและรายได้ที่สำคัญ โดยจากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนน้ำแควเมื่อเบื้องต้นพบว่า ชาวน้ำแควที่มีรายได้เสริมจากการเก็บหน่อไม้จากป่าชุมชนดงสามขาเพียงอย่างเดียวในช่วงฤดูฝน เฉลี่ยประมาณ 30,000 ถึง 60,000 บาท/ครัวเรือนปี ซึ่งรายได้เหล่านี้ช่วยลดปัญหาด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนลงได้ในระดับหนึ่ง

ภาพที่ 2 แนวเขตป่าชุมชนดงสามขา

ที่มา: อนุชา วิสัยแก้ว และนิกร น้อยพรม, 2558

ป่าดงสามขาเป็นป่าชุมชนแห่งหนึ่ง ซึ่งมีทรัพยากรค่อนข้างสมบูรณ์ หากเราลองไปดูสภาพป่าชุมชนดงสามขา เราจะพบคุณค่าที่มีในป่าชุมชนแห่งนี้ที่มีอยู่มากมาย ได้แก่ ต้นไม้หลากหลายชนิด เช่น ต้นเต็ง ต้นรัง ต้นเหล็ยม ต้นจิก ต้นประดู่ ต้นจบก ต้นดีว ต้นพวง ต้นแดง ต้นมะค่า และไม้ชนิดต่างๆ เป็นต้น ซึ่งไม้บางอย่างกำลังจะสูญพันธุ์ และไม่บางอย่างกำลังเป็นที่ต้องการในตลาดค้าไม้ (อนุชา วิสัยแก้ว และนิกร น้อยพรม, 2558) นอกจากนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเห็ดหลากหลายสายพันธุ์ เช่น เห็ดตะปู เห็ดผึ้ง เห็ดหน้าขาว เห็ดระโงก เห็ดนางฟ้าป่า เห็ดไค เห็ดโคนใหญ่ เห็ดโคนน้อย เห็ดเผาะ เห็ดหน้าแดง เห็ดหน้าไค เห็ดแสด เห็ดหาด เห็ดหน้าสีวหน้ามุย เห็ดหนวด เป็นต้น เห็ดบาง

ประเภทเป็นเห็ดที่หายาก เป็นที่ต้องการของตลาดมีราคาสูง ช่วงเก็บเห็ดจะมีคนในชุมชนและนอกชุมชนมาเก็บเห็ดในป่าชุมชนแห่งนี้เพื่อนำไปขายเป็นรายได้จำนวนมากนอกจาก 2 อย่างในช่วงต้นแล้ว ยังมีสมุนไพรหลากหลายชนิดที่เกิดขึ้น ในป่า เช่น สมอพิเพก แคป่า เครือพันช้าย พังคลี เครือส้มลม โดไม่รู้ล้ม เป็นต้น (ผกา มาศ มุลวันดี, 2559) พืชที่ขึ้นชอบสมุนไพรต่างก็ต้องการสมุนไพรในป่าชุมชนแห่งนี้ บางครั้งถึงกับมีคำสั่งซื้อสมุนไพร ชนิดต่างๆ จำนวนมากทำให้ปัจจุบันสมุนไพรลดจำนวนลงไปมาก หากมองในมุมของการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงสามขาบ้านน้ำแคว อำเภอท่าวัง จังหวัดเลย พบว่า ป่าชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์กับชุมชนทั้งในฤดูฝน และฤดูแล้ง ป่าชุมชนแห่งนี้ยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญและเป็นแหล่งรายได้ให้กับหลายชีวิตในชุมชน โดยในฤดูฝน ชุมชนจะหาเห็ดป่า สมุนไพรที่เป็นดอกเป็นใบ และผักพื้นบ้านต่างๆ ไปขายในฤดูแล้ง ชุมชนจะหาพืชมัน หวานสมุนไพรต่างๆ ไปขาย

ในส่วนการบริหารจัดการป่าชุมชนนั้น ชุมชนน้ำแควได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนดงสามขาขึ้นจำนวน 55 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชนและบุคคลที่มีพื้นที่ทำกินติดกับแนวเขตแดนของป่าชุมชนดงสามขา โดยกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่ในการจัดทำแผนและดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งป้องกันการบุกรุกทำลายและออกกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างเหมาะสมตลอดจนการให้อนุญาตคนในชุมชนข้างเคียงมาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงสามขาด้วย

ผลจากการบริหารจัดการป่าชุมชนที่มีประสิทธิภาพทำให้ในปี พ.ศ. 2541 ป่าชุมชนดงสามขาโดยการสนับสนุนของอำเภอท่าวัง และกองทัพภาคที่ 2 ได้รับเลือก ส่งเข้าประกวด โครงการธง “พิทักษ์ป่ารักษาชีวิต” ซึ่งเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และได้รับเลือกเป็นป่าเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ พร้อมทั้งได้รับธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิตในวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 พิธีรับธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต
ที่มา: อนุชา วัลย์แก้ว และนิกร น้อยพรม, 2558

รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนดังกล่าวนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดำรงชีวิตที่ต้องอาศัยป่าหรือที่ดินรอบๆ ป่า เพื่อการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค โดยอาศัยป่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งที่มาของอาหาร สมุนไพร วัสดุเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องมือ การผลิตเชื้อเพลิง และประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ ภายในชุมชน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2528) ซึ่งรูปแบบการใช้ทรัพยากรนี้ส่งผลให้ชุมชนมีเสถียรภาพ ภาวะภาพและก่อให้เกิดความเป็นธรรม ทำให้ชุมชนนั้นๆ สามารถสืบทอดความเป็นชุมชนมาได้จนทุกวันนี้ พร้อมกันนั้นก็มีความสำคัญที่จะดำรงความเป็นชุมชนต่อไปได้

มูลค่าของป่าชุมชนดงสามขา หากพิจารณาความสำคัญของป่าชุมชนดงสามขาที่มีต่อเศรษฐกิจของชาวบ้านน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย โดยใช้

ตัวเลขรายได้ที่เกิดจากการประเมินมูลค่าป่าชุมชนดงสามขา (อนุชา วัลย์แก้ว และนิกร น้อยพรม, 2558) จะพบว่า ป่าชุมชนดงสามขามีมูลค่าปริมาณไม้คิดเป็น 9,357,327,230.86 บาท (ตารางที่ 2) (ราคาที่ใช้เทียบ ณ ราคาปี 2556) (กรมป่าไม้, 2560) โดยมูลค่าการใช้ประโยชน์ทางตรง (มูลค่าที่ได้จากการขายของป่า) คิดเป็น 7,782,817.92 บาท (ตารางที่ 3) ซึ่งหากพิจารณาในรายละเอียดจากตารางผลการศึกษาก็จะพบว่า หน่อไม้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจชุมชนน้ำแคมเป็นอย่างมากเนื่องจากสามารถสร้างรายได้สูงถึง 16,599.51 บาท/ครัวเรือน/ปี (คิดเป็นรายได้สุทธิ 12,304.13 บาท/ครัวเรือน/ปี)

ในส่วนของมูลค่าจากการหาสัตว์ป่านั้นจะมีมูลค่าไม่สูงมากนัก ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจากการหาสัตว์ป่าต้องใช้อุปกรณ์ที่มีราคาแพง (ปืน) และเวลาในการหานาน อีกทั้งราคาขายไม่สูงมากนัก โดยสรุปแล้วชาวชุมชนน้ำแคมสามารถหาของป่าได้เป็นรายได้เฉลี่ยสุทธิ 9,018.33 บาท/ครัวเรือน/ปี หรือคิดเป็นมูลค่าทั้งชุมชนน้ำแคม (863 ครัวเรือน) 7,782,817.92 บาท/ปี ในส่วนของมูลค่าการประเมินการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในทางอ้อม (การใช้น้ำเพื่อการผลิตสินค้าเกษตรอื่นๆ) ป่าดงสามขาสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่บ้านน้ำแคม โดยการใช้น้ำไปใช้ในการผลิตสินค้าเกษตร เช่น ข้าว ยางพารา และมันสำปะหลัง คิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 538,290.09 บาท (ตารางที่ 4)

จากตัวเลขมูลค่าป่าชุมชนดงสามขาดังกล่าว จะเห็นว่า ชาวชุมชนน้ำแคมได้พึ่งพิงทรัพยากรป่าชุมชนดงสามขาโดยเฉพาะในการเป็นประโยชน์ทางตรง ซึ่งป่าชุมชนดงสามขาสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านน้ำแคม คิดเป็นมูลค่าสูงโดยเฉลี่ยถึง 17,836.71 บาท/ครัวเรือน/ปี หรือคิดเป็นร้อยละ 8.43 ของรายได้โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนของชาวบ้านน้ำแคม (รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนชาวบ้านน้ำแคม 211,596 บาท/ครัวเรือน/ปี) ซึ่งตัวเลขที่ได้จากการประเมินในด้านต่างๆ ดังกล่าว

สามารถนำมาเป็นแรงกระตุ้นให้ชุมชนหาแนวทางที่จะบริหารจัดการป่าชุมชนดงสามขาแห่งนี้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเพื่อที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ (รายได้) ของชุมชนต่อไป

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าป่าชุมชนดงสามขามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบ้านน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ซึ่งก็ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจภายในชุมชนเป็นอย่างมาก ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ทรัพยากรต่างๆ ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติในป่าดงสามขาสามารถสร้างรายได้ให้ชาวบ้านรวมถึงผู้ประกอบการธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับสินค้าที่ได้ จากป่าในห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) เช่น ธุรกิจการรับซื้อ ภัตตาคารร้านอาหาร การท่องเที่ยว ร้านอาหารของที่ระลึก การคมนาคมขนส่ง ฯลฯ (สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดเลย, 2559)

ตารางที่ 2 มูลค่าไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนดงสามขา

ชนิดไม้	ปริมาตรเนื้อไม้ (ลบ.ม.)	ราคา (บาท/ลบ.ม.)	ต้นทุน (บาท/ลบ.ม.)	มูลค่าไม้สุทธิ
เต็ง-รัง	219,476.21	14,272.18	784.15	2,960,302,708.81
ประดู่	339,964.41	5,658.48	784.15	1,657,099,041.38
อื่นๆ	567,817.40	9,099.85	784.15	4,721,798,693.46
ชนิดไม้	จำนวนลำ	ราคา		มูลค่าสุทธิ
ไม้ซาง	29,880.00	8.00		4,239,040.00
ไม้รวก	702,137.60	8.00		13,617,100.80
ไม้ไร่	27,716.80	8.00		221,734.40
ไม้ข้าวหลาม	1,630.40	8.00		48,912.00
รวมมูลค่าไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนดงสามขา				9,357,327,230.86

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3 มูลค่าผลผลิตจากป่าชุมชนดงสามขา

ชนิดของป่า	ปริมาณเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี	ราคาขายเฉลี่ย	มูลค่าของป่า/ครัวเรือน/ปี	ต้นทุนอุปกรณ์	ต้นทุนแรงงาน	ต้นทุนเดินทาง	มูลค่าของป่าสุทธิ/ครัวเรือน/ปี
หน่อไม้	1,383.29	12	16,599.51	80	3,944.53	270.85	12,304.13
ผักหวาน	0.70	200	140.78	40	35.60	5.71	59.46
ผักกูด	0.15	20	3.01	40	6.01	2.24	- 45.24
ผักหนาม	0.06	20	1.17	40	4.64	1.16	- 44.63
ดอกต้าง	0.06	30	1.89	40	0.91	0.34	- 39.36
แคป่า	0.15	25	3.79	40	2.91	1.63	- 40.76
ลิ้นฟ้า	0.02	60	1.46	40	0.61	0.34	- 39.49
เห็ดโคน	1.23	300	369.35	40	60.59	7.54	261.22
เห็ดระโงก	0.12	200	23.28	40	20.25	2.65	- 39.62
เห็ดปลวก	0.12	200	23.30	40	5.46	0.61	- 22.77
เห็ดซาง	0.52	50	26.01	40	40.68	4.32	- 59.00
เห็ดหูหนู	0.06	30	1.76	40	7.89	0.88	- 47.02
เห็ดผึ้ง	0.01	200	1.95	40	1.82	0.20	- 40.07
เห็ดหน้าแดง	0.30	50	15.23	40	18.93	2.17	- 45.88
เห็ดหน้าโค	0.10	150	15.67	40	14.12	1.43	- 39.88
เห็ดแสด	0.03	50	1.46	40	4.85	0.27	- 43.67
เห็ดหาดยาง	0.05	50	2.27	40	14.52	1.43	- 53.67

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชนิดของป่า	ปริมาณเฉลี่ย/ ครัวเรือน/ปี	ราคาขาย เฉลี่ย	มูลค่าของป่า/ ครัวเรือน/ปี	ต้นทุน อุปกรณ์	ต้นทุน แรงงาน	ต้นทุน เดินทาง	มูลค่าของป่าสุทธิ ครัวเรือน/ปี
หน้าซิวหน้าหมุย	0.14	50	7.11	40	19.72	1.70	- 54.31
เห็ดหนวด	0.02	50	1.21	40	1.82	0.34	- 40.95
นก	1.97	20	39.37	520	241.49	17.26	- 739.38
หนู	3.69	80	295.03	500	340.48	31.71	- 577.15
กระรอก	0.41	100	40.69	500	78.55	4.96	- 542.83
กระแต	1.75	100	174.75	500	197.65	14.00	- 536.89
ไก่ป่า	0.05	700	33.98	500	10.68	0.75	- 477.45
ตุ่น	0.13	100	12.68	20	27.44	1.71	- 36.46
รวมมูลค่าสุทธิของป่า/ครัวเรือน/ปี							9,018.33
รวมมูลค่าสุทธิของป่าทั้งหมด/ปี (863 ครัวเรือน)							7,782,817.92

ตารางที่ 4 มูลค่าประโยชน์ทางอ้อม

ชนิดพืช	พื้นที่เฉลี่ย/ ครัวเรือน (ไร่)	พื้นที่ทั้งหมด (ไร่, 863 ครัวเรือน)	ส่วนต่างผลผลิต/ไร่* (ตัน)	ส่วนต่างผลผลิต ทั้งหมด (ตัน)	ราคา/ตัน	มูลค่าประโยชน์ ทางอ้อม
ข้าว	0.22	188.52	0.19 (0.58-0.39)	35.02	10,000	350,179.30
ยางพารา	0.05	41.49	0.11 (0.40-0.29)	4.70	40,000	188,087.19
มันสำปะหลัง	0.21	180.14	0.06 (3.05-2.99)	10.04	2.35	23.60
รวมมูลค่าประโยชน์ทางอ้อม (บาท)						538,290.09

ที่มา: จากการคำนวณ

* หมายถึง ผลผลิต/ไร่ ของพื้นที่ที่ใช้น้ำจากป่าชุมชน ลบด้วย ผลผลิต/ไร่ ของพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้น้ำจากป่าชุมชน

อย่างไรก็ตามข้อมูลเบื้องต้นมีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจอยู่บางประการคือรายได้สุทธิที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากป่าของบ้านน้ำแคมที่เพิ่มมากขึ้นและมีอัตราการเพิ่มสูงกว่ารายได้สุทธิจากทำกิจกรรมด้านอื่นๆ สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนดงสามขาที่สามารถช่วยพยุงเศรษฐกิจของชาวชุมชนบ้านน้ำแคมและรองรับแรงกระแทกจากความผันผวนของเศรษฐกิจโลกได้ดี นอกจากนั้นตัวเลขการเพิ่มขึ้นของจำนวนพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากความตระหนักถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากป่าซึ่งเป็นผลจากการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ป่าของคณะกรรมการป่าชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเลย รวมไปถึงการเข้าไปทำการศึกษา

วิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ซึ่งสามารถปลูกกระแสในการอนุรักษ์และหวงแหนพื้นที่ป่าแห่งนี้ให้กับชุมชนให้สูงขึ้น

ทั้งนี้ คณะกรรมการป่าชุมชนดงสามขา และมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย คาดการณ์ว่ารายได้ของประชากรในบ้านน้ำแคมจะมีปริมาณเพิ่มขึ้น 5% ตามปริมาณพื้นที่ป่าชุมชนดงสามขาที่เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา (อนุชา วิสัยแก้ว และนิกร น้อยพรม, 2558) การเติบโตขึ้นของต้นไม้และการเพิ่มขึ้นของปริมาณผืนป่าในระยะข้างหน้านี้ ถึงแม้ในด้านหนึ่งจะเป็นโอกาสในการสร้างรายได้แก่ชาวบ้านน้ำแคม แต่อีกด้านหนึ่งจะสร้างความไม่สมดุลและเพิ่มแรงกดดันต่อการเข้าไปใช้ประโยชน์ใน

ผืนป่าจากชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง รวมไปถึงก็ยิ่งจะทำให้เกิดความต้องการไม้เศรษฐกิจที่มีราคาแพงที่อยู่ในผืนป่าแห่งนี้เพิ่มมากขึ้นด้วย

คุณค่าของป่าชุมชนดงสามขา ในส่วนของคุณค่าของป่าชุมชนดงสามขาที่เกิดกับชาวบ้านน้ำแคมได้มาจากการประเมิน 4 ด้าน คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ (ป่าชุมชนมีคุณค่าเป็นแหล่งรายได้ เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าและบริการอื่น) คุณค่าด้านแหล่งอาหาร คุณค่าด้านสังคมวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา และคุณค่าทางด้านสุขภาพ (แหล่งที่มาของยารักษาโรค การพักผ่อนหย่อนใจ) โดยทำการวิเคราะห์ด้วยการสนทนากลุ่มพร้อมทั้งให้ผู้ร่วมสนทนาเรียงลำดับความสำคัญของคุณค่าจากป่าชุมชนดงสามขาทั้ง 4 ด้านที่กล่าวมา ดังนี้ (อนุชา วิสัยแก้ว และนิกร น้อยพรม, 2558)

คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ป่าชุมชนดงสามขามีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ โดยเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการหาของป่า โดยเป็นรายได้หลักกับครัวเรือนที่ไม่มีที่ทำกิน และเป็นรายได้เสริมที่สำคัญของชาวบ้านน้ำแคม โดยเฉพาะรายได้จากการเก็บหน่อไม้ขาย

คุณค่าด้านแหล่งอาหาร ชาวบ้านน้ำแคมทุกคนต่างก็ได้รับประโยชน์จากป่าชุมชนดงสามขาในด้านเป็นแหล่งอาหาร ทั้งพืชผัก (หน่อไม้ ผักหวาน เห็ดโคน เห็ดเผาะ) หรือสัตว์ป่า (นก หนู แลง ไก่ป่า กระรอก กระแต) บางคนใช้ทรัพยากรจากป่าแห่งนี้เป็นแหล่งอาหารหลักของครอบครัว

คุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา การมีป่าชุมชนที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ได้จริง อย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้ชาวบ้านน้ำแคมเห็นคุณค่า ความสำคัญของป่าชุมชน โดยเกิดความหวงแหนในทรัพยากรป่าชุมชนของตน เกิดความสามัคคีในการอนุรักษ์ดูแลรักษาป่าชุมชน ก่อเกิดประเพณีการบวชป่าของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ป่า (บุษกร โอฬารฤทธิพันธ์, 2552) การถ่ายทอดวิถีชีวิตการใช้ประโยชน์จากป่าจาก

พ่อแม่สู่ลูกหลาน ทั้งในรูปของการหาอาหารจากป่าและการหาสมุนไพรจากป่า

คุณค่าด้านสุขภาพ คุณค่าของป่าชุมชนในด้านสุขภาพนั้นจะพิจารณาจากการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในด้านสมุนไพร และการให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งพบว่าคุณค่าด้านนี้ยังคงมีไม่มากนัก เนื่องจากชาวบ้านน้ำแคมมีการใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพรจากป่าไม่มากนัก โดยสมุนไพรที่สำคัญที่ชาวบ้านน้ำแคมได้จากป่าชุมชนส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรเกี่ยวกับการบำรุงสุขภาพของแม่ลูกอ่อนและการอยู่กรรมหลังคลอดบุตร ซึ่งได้แก่ เถาวัลย์เปรียง แหนกวาง และน้ำน้อย

จากคุณค่าทั้ง 4 ด้านที่กล่าวมาข้างต้น กลุ่มสนทนาได้ร่วมกันเรียงลำดับความสำคัญของคุณค่าป่าชุมชนดงสามขามีคุณค่าด้านแหล่งอาหารมากที่สุด รองลงมาได้แก่ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา และคุณค่าด้านสังคม ตามลำดับ นอกจากนี้แล้วการประเมินคุณค่าในภาพรวมของป่าชุมชนดงสามขาโดยการสอบถามกลุ่มสนทนาว่า “หากมีผู้ต้องการที่จะซื้อป่าชุมชนแห่งนี้ ยินดีที่จะขายในราคาเท่าใด?” ซึ่งสมาชิกในกลุ่มสนทนาต่างก็ให้ความเห็นว่าจะไม่ยอมขายไม่ว่าจะใ้ราคาสูงเท่าใดก็ตาม โดยจะเก็บไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ต่อไป

แนวทางการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงสามขา สถานการณ์ของป่าชุมชนดงสามขาที่ยังประสบปัญหาในเรื่องการบุกรุกทำลายป่าเช่นเดียวกับป่าผืนอื่นๆ ในประเทศ ทั้งนี้ผลจากการลงสำรวจปัญหาของป่าชุมชนดงสามขาจากคนในพื้นที่ในตำบลน้ำแคม พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ล้วนเกิดมาจาก คน ทั้งปัญหาตัดไม้เพื่อนำไปสร้างบ้านเพื่อขายเนื้อไม้ หรือเพื่อทำฟืน ปัญหาการบุกรุกป่าเพื่อหาที่ทำกิน หรือแม้แต่ขายให้นายทุน (อานันท์ กาญจนพันธ์ และคณะ, 2543) ปัญหาการลักลอบขุดสมุนไพรไปขายแก่พ่อค้าโดยขุดไปทั้งเงา ถอนรากถอนโคน ปัญหาคนล่าสัตว์ซึ่งต้องการเพียงความสนุกสนาน แต่

บางครั้งยอมเผาป่าเพียงเพื่อล่าต้นหรือเก็บผักหวาน ปัญหาขาดคนดูแลป่าที่ยอมเสียสละ เพราะฉะนั้นหากมองว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีความสำคัญต่อฟื้นฟูป่าชุมชนการทำให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจในการฟื้นฟูป่าชุมชนร่วมกัน ตลอดจนบริหารจัดการป่าและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ โดยคนในชุมชนทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน ซึ่งจะก่อให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยคนในชุมชนและนอกชุมชน เข้ามาใช้ประโยชน์จากผืนป่าแห่งนี้มากขึ้น (ผกา มาศมูลวันดี, 2559) จากผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ที่มีอาณาเขตประมาณ 6,000 ไร่ ปัจจุบันสภาพป่าดงสามขา มีความเสื่อมโทรม คนในชุมชนต่างบุกรุกเพื่อสร้างที่ทำกิน เช่น ปลูกมันสำปะหลัง ทำสวนยางพารา ทำให้เนื้อที่ของผืนป่าชุมชนลดลงเป็นจำนวนมาก

ดังนั้นทางคณะกรรมการป่าชุมชนดงสามขา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (อนุชา วิสัยแก้ว และนิกร น้อยพรม, 2558) จึงได้เสนอให้มีการดำเนินการทบทวนกฎระเบียบกฏีกาป่าชุมชนให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันมากขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้ เช่น การกำหนดโทษปรับ 10,000 บาท หากกระทำผิดโดยการเผาป่า ซึ่งส่งผลให้การเผาป่าในปัจจุบันลดลง ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดอาชญากรรมและการลงโทษ (Crime and Punishment: An Economic Approach) ของ Gary S. Becker (Becker, 1968) ซึ่งอธิบายเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ที่คนกระทำความผิดโดยสามารถสรุปได้ว่าโอกาสที่จะถูกจับ และความรุนแรงของบทลงโทษ ต่างก็ส่งผลต่อปริมาณการก่ออาชญากรรม กล่าวคือหากโอกาสในการถูกจับมากขึ้น การกระทำผิดจะลดน้อยลง และหากบทลงโทษรุนแรงขึ้นการกระทำผิดก็จะลดลงเช่นกัน

นอกจากนั้นแล้วยังมีการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนป่าชุมชนให้กับเยาวชน โดยกระบวนการสำรวจ

ป่า ติดป้ายชื่อต้นไม้ และพิธีการบวชป่า เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ชนิดของพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากไม้ชนิดต่างๆ ตลอดจนจนเป็นการถ่ายทอดความรู้จากทีมวิจัยและคณะกรรมการป่าชุมชนสู่เยาวชน (อนุชา วิสัยแก้ว และนิกร น้อยพรม, 2558) รวมไปถึงการรณรงค์ให้มีการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ที่ถูกบุกรุกขวาน้ำแคมส่วนใหญ่ให้เห็นคุณค่าและมีความหวงแหนป่าชุมชนดงสามขามากขึ้น แต่ก็ยังคงมีการรื้อกล้าเขตแดนป่าชุมชนของคนส่วนน้อย ซึ่งภายหลังจากการพิสูจน์เขตแดนและพบว่าเกิดการบุกรุกป่าชุมชน ผู้กระทำผิดจะต้องคืนพื้นที่บุกรุกดังกล่าว และคณะกรรมการป่าชุมชนจะดำเนินการฟื้นฟูสภาพป่าหลังการบุกรุกโดยการปลูกป่าทดแทน ซึ่งการปลูกป่าทดแทนจะปลูกต้นสักเพราะนอกจากจะเป็นการปลูกทดแทนป่าที่ถูกทำลายแล้วยังใช้เป็นตัวบังชี้เขตแดนได้ด้วยเนื่องจากโดยธรรมชาติแล้วพื้นที่ป่าชุมชนดงสามขาจะไม่มีต้นสัก

อนึ่ง ปัญหาป่าชุมชนดงสามขาแท้จริงคือ คนในชุมชนยังมองไม่เห็นคุณค่าของป่าชุมชนที่ตนเองมี มุ่งแสวงหาแต่สิ่งภายนอก มองผืนป่าเป็นพื้นที่ของคนอื่นขาดความรู้สึกความเป็นเจ้าของร่วมกันหากมองว่าประเด็นดังกล่าวเป็นเรื่องของสำนึกที่เกิดจากป่าชุมชนรอบป่าแห่งนี้ความสำนึกเรื่องป่าก็เริ่มลดลง (ผกา มาศมูลวันดี, 2559)

การเพิ่มมูลค่าป่าชุมชนดงสามขา ปัจจุบันป่าชุมชนดงสามขาถือว่ามีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาวบ้านน้ำแคมมากขึ้น ทั้งในรูปของผลกระทบทางตรงกล่าวคือทำให้ตัวเลขทางเศรษฐกิจของอำเภอท่าลี่ รวมไปถึงรายได้ของคนในพื้นที่มีอัตราเพิ่มที่สูงขึ้น และผลกระทบทางอ้อมคือก่อให้เกิดการจ้างงานในสาขาต่างๆ เชื่อมโยงไปยังสาขาการผลิตในธุรกิจอื่นๆ ในห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ที่เกี่ยวเนื่องกับผลผลิตที่ได้จากป่าดงสามขา ทั้งนี้ในส่วนของคุณภาพชีวิตและความแตกต่างของผืนป่าถือว่ามีความพร้อมและ

สามารถที่จะพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้เพิ่มเติมให้แก่ชุมชนได้ในระดับดี ซึ่งก็เนื่องจากป่าชุมชนดงสามขามีความโดดเด่นในเชิงนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบกับภายในชุมชนบ้านน้ำแคมเองก็มีสิ่งที่น่าสนใจในเชิงวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์อยู่มากมาย รวมไปถึงมีทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบอื่นๆ ในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนา นอกจากนั้นแล้วจังหวัดเลยก็ยังเป็นหนึ่งในจังหวัดที่อยู่ในโครงการ "12 เมือง ต้องห้าม..พลาด" ซึ่งเป็นกิจกรรมของรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนเพื่อใช้ในการกระตุ้นการท่องเที่ยวของประเทศ (นิกร น้อยพรม, 2559) ซึ่งถือเป็นโอกาสที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาป่าดงสามขาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ในอนาคต ทั้งนี้ป่าดงสามขาจะเป็นความหวังที่จะช่วยพยุงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของคนบ้านน้ำแคมรวมถึงคนในจังหวัดเลยให้มีเสถียรภาพรองรับความผันผวนทางเศรษฐกิจในอนาคตได้นั้นทุกภาคส่วนทั้งในระดับชุมชนและระดับจังหวัดควรเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะการขนส่งทางถนนให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้น รวมไปถึงร่วมกันดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติของป่าดงสามขาโดยเฉพาะพื้นที่ที่เสื่อมโทรมให้กลับมามีอยู่ในสภาพดี นอกจากนั้นแล้วควรใช้ประโยชน์จากการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ด้านการท่องเที่ยวและการค้าเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมโยงด้านการเดินทางท่องเที่ยวและแลกเปลี่ยนสินค้าในกลุ่มสมาชิก AEC โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อขยายตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการสร้างเครือข่ายในทางธุรกิจให้กว้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของคนในพื้นที่และจังหวัดเลย

ในท้ายสุดนี้ ป่าไม้ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย เพื่อดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน และยังมีคุณค่าต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ กล่าวคือ ป่าไม้ ช่วยรักษาความสมดุลของธรรมชาติ

ควบคุมสภาพดินฟ้าอากาศให้อยู่ในสภาพปกติ ช่วยลดความรุนแรงของกระแสน้ำ (วิริยะพร ไชยวัฒนา, 2555) ทั้งยังเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อทั้งมนุษย์และสัตว์ป่าเป็นอย่างมาก เพราะป่าไม่มีประโยชน์ทั้งทางตรงคือ เป็นแหล่งผลิตปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ส่วนประโยชน์ทางอ้อมคือ ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและแหล่งธรรมชาติ ทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของของธรรมชาติอีกด้วย นอกจากนั้นแล้วยังเป็นแหล่งในการสร้างรายได้เสริมในกับชุมชน หากต้องสูญเสียป่าไม้ไป ก็จะส่งผลต่อมนุษย์และสัตว์ป่า พืชดิน น้ำ อากาศ (ธิดา เกษแก้ว, 2555) หากป่าไม้ถูกทำลายลงจนอยู่ในสภาพที่เป็นป่าเสื่อมโทรม การที่พื้นที่ป่าเหลือพืชปกคลุมอยู่น้อย เมื่อฝนตกลงมาหน้าดิน ทำให้แร่ธาตุอาหารในดินจะถูกชะล้างได้ง่ายนอกจากนั้นเมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือนและที่ลุ่มในฤดูน้ำหลาก เมื่อถึงฤดูแล้ง ก็ไม่มีน้ำซึมได้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้ปริมาณน้ำในแม่น้ำลำคลองมีน้อย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้. (2560). ฐานข้อมูลป่าชุมชน (ผลการอนุมัติป่าชุมชน พ.ศ. 2543 – ปัจจุบัน). สืบค้นจาก <http://www.forest.go.th>

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2528). *ป่าไม้สังคมเพื่อการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

ธิดา เกษแก้ว. (2555). *ลักษณะของสัตว์ที่พึ่งประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาตอนบนอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- ธัญญาภรณ์ บุญเสริม. (2550). *การประเมินมูลค่าทาง เศรษฐศาสตร์จากการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชน บ้านสามขา จังหวัดลำปาง* (วิทยานิพนธ์ปริญญา วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- นิกร น้อยพรม. (2559). *ภาคบริการการท่องเที่ยว แรง ขับเคลื่อนใหม่ของเศรษฐกิจจังหวัดเลย. วารสาร วิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 11(36), 1 - 11.*
- บุษกร โอฬารฤทธินันท์. (2552). *องค์ความรู้และการ จัดการความรู้ป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชน เขาอ้ายโป้ ตำบลซำบตะเคียน อำเภอ ชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี. การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยรังสิต (RSU Research Conference 2012), กรุงเทพฯ.*
- ผกามาศ มูลวันดี. (2559). *การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โกรกประตู ตำบลโคกกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัย ราชภัฏบุรีรัมย์, 8(1), 15 – 26.*
- มูลนิธิอนุรักษ์ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด. (2560). *พระราชบัญญัติ ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507.* สืบค้นจาก <http://www.5provincesforest.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538729093&Nt ype=1>
- มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร. (2560). *สถานการณ์ป่าไม้ไทย.* สืบค้นจาก <http://www.seub.or.th/>
- ราชัย สุทธิวรรณ. (2544). *การจัดการป่าชุมชนเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัด พิษณุโลก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- วิริยะพร ไชยวัฒนา. (2555). *การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่บ้าน หัวทุ่งตำบลปลงเตา อำเภอองาว จังหวัดลำปาง* (การศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเองปริญญา วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัย พระยา, พระยา.
- สมหญิง สุนทรวงษ์. (2557). *ป่าชุมชนกับสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (รีคอฟ) ประเทศไทย.
- สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดเลย. (2559). *รายงานประมาณ การเศรษฐกิจจังหวัดเลย.* สืบค้นจาก <https://loei.mots.go.th/>
- เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี. (2549). *รายงานการ วิจัยเรื่อง โครงการการประเมินมูลค่าทาง เศรษฐศาสตร์ของป่าชุมชนภาคใต้: กรณี ศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง* (รายงานการ วิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน งานวิจัย. (สกว.)
- อนุชา วิลัยแก้ว และนิกร น้อยพรม. (2558). *รายงานการ วิจัยเรื่อง แนวทางการเพิ่มมูลค่าป่าชุมชนดง สามขา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของ เศรษฐกิจชุมชน บ้านน้ำแคม ตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย.* กรุงเทพฯ: สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, และคณะ. (2543). *พลวัตของชุมชน ในการจัดการทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ วิจัย.
- Becker, S. (1968). *Crime and punishment: an economic approach. Journal of Political Economy, 76, 169–217.*